

שיחה לפסח – התשפ"ד

ליל הסדר ופסח בהיכלו של רבי עקיבא

הרב דוד דודקביץ'

סדר הגדה של פסח

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה, ורבי עקיבא ורבי טרפון, שהיו מסבין בבני ברק, והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם: "רבותינו, הגיע זמן קריאת שמע של שחרית!"

מהר"ץ חיות מסכת סנהדרין לב עמוד ב

גמ' אחרי ר"א ללוד ... [גמ': ת"ר : צדק צדק תרדף, הלך אחר ... רבי אליעזר ללוד ... אחר רבי יהושע לפקיעין ... אחר רבי עקיבא לבני ברק ...] [נ"ב בני ברק היה בחלקו של דן (יהושע י"ט מ"ה) ולוד היתה מהלך יום אחד מירושלים משנה מעשר שני (פ"ה ב') (ובחלקו של בנימין) מגילה ד ע"א) ... ועתה איך יתכן הספור באגדת פסח דר"א ור"ע שהיו מסובין בבני ברק כל אותו הלילה היינו ליל פסח הרי מקומו של ר"א בלוד ור"א בעצמו ס"ל (סוכה כ"ז ע"א) משבח אני את העצלנין שאינו יוצאין מבתיהם ברגל ושם בסוף הסוגיא ספרו שר"א שבת בסוכתו של ר"י בר"א בקסרי מקשה הש"ס דאיך הניח דירתו ברגל ... ראינו דא"א לומר דר' אליעזר יניח ביתו ברגל וקשה א"כ איך הלך בחג המצות לבני ברק וצע"ג

הגדה של פסח לגאון הר"ר ראובן מרגליות - פירוש באר מרים

... והנה גופא דעובדא שאיתרמי כל הנירבוותא לעיירה קטנה זו, מפליאה מאוד, הגרצ"ח ... תמה איך יתכן ... עכ"ל. אמנם הנה מצינו שר"ג והזקנים היו באין בספינה בער"פ עיין מעשר שני פ"ה מ"ט ותוס' ב"מ (יא' סע"א ד"ה עישור), שידענו שר"ג וזקני דורו הפליגו הרבה פעמים למדינת הים לצרכי תקנת ישראל עיין ירושלמי סנהדרין (פ"ז הי"ג), שמו"ר (פרשה ל), דב"ר (פרשה ב), בבלי סוכה (כג ע"א) [שם מא ע"ב], עבודה זרה (נד ע"ב), הוריות (י ע"א) ועוד. ויתכן שבאותו ער"פ עלו היבשה דרך יפו ושבתו החג בבני ברק שאצל יפו (עיין יהושע יט, מה) מקום דירתו של רבי עקיבא (עיין סנהדרין לב ע"ב ובכמה מקומות) (שנסע עמם יחד בספינה) (מעשר שני שם), וחגגו אצלו כל גדולי הדור ליל התקדש החג. ❀ וכ"כ בספרו מרגליות הים לסנהדרין (לב: אות יח), ע"ש. והוסיף כאן בהגדש"פ ושם שרבן גמליאל לא היה עמהם בסדר, כדי שיוכלו להסב, שאילו היה עמהם לא היה בידם להסב, כי אסור להסב בפני הנשיא, לכן הדגש: "שהיו מסובין".

משנה מסכת מעשר שני פרק ה משנה ט

...מעשה ברבן גמליאל והזקנים שהיו באין בספינה אמר רבן גמליאל עשור שאני עתיד למוד נתון ליהושע ומקומו מושכר לו עשור אחר שאני עתיד למוד נתון לעקיבא בן יוסף שיזכה בו לעניים ומקומו מושכר לו אמר רבי יהושע עשור שאני עתיד למוד נתון לאלעזר בן עזריה ומקומו מושכר לו ונתקבלו זה מזה שכר

תוספות בבא מציעא יא עמוד א:

עשור שאני עתיד למוד - פרש"י ... וקשה ... ופר"ת דשנת הביעור היתה וכבר הפרישם והיה צריך להוציאם מתחת ידו .

עולת ראייה / חלק ב / הגדה של פסח

מעשה ברבי אליעזר ... בבני ברק, בכתובות קי"א "רמי בר יחוקאל איקלע לבני ברק, חזנהו להנהו עיזי דקאכלן תותי תאיני, וקנטיף דובשא מתאיני, וחלבא טייף מינייהו ומיערב בהדי הדדי, אמר היינו זבת חלב ודבש", וכשהיו בבני ברק הכירו יותר מעלת ארץ ישראל, והרבו לספר בטובת ד' על הטובה אשר הכירוה עתה בהשגחת ד' בה שלמעלה מערך האנושי.

גמרא מכות דף כד עמוד א, ב

וכבר היה ר"ג ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכין בדרך ... שוב פעם אחת היו עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם. כיון שהגיעו להר הבית, ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין ור"ע מצחק. אמרו לו: מפני מה אתה מצחק? אמר להם: מפני מה אתם בוכים? אמרו לו, מקום שכתוב בו: והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה? אמר להן: לכך אני מצחק, דכתיב: ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו, וכי מה ענין אוריה אצל זכריה? אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני! אלא, תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב: לכן בגללכם ציון שדה תחרש [וגו'], [בזכריה כתיב: עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים, עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה - הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה - בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. בלשון הזה אמרו לו: עקיבא, ניחמתנו! עקיבא, ניחמתנו.

הגדה של פסח - ליל שימורים - בעל ערוך השולחן

. כי הם היו סמוך לחורבן בהמ"ק ולא שערנו בנפשם שתהיה תקומה לישראל ח"ו ולכן בכו מרוב צער וזהו שנחמם ר"ע שמובטח הוא שעניני ה' אל ישראל ... ולכן ... החזיקו טובה לר"ע על שחזקם בתקות כלל ישראל תיכף אחר החורבן ולכן באו כולם לעירו ולביתו של ר"ע ... לספר ביצ"מ בליל חג הפסח מפני שביצ"מ ג"כ מתברר נצחיות ישראל שכל כלי יוצר עליו לא יצלח לכלותו .

הגדה של פסח 'פתחי אברהם' לגרא"ד אויערבאך זצ"ל עמ' סד'

ההדגשה 'בבני ברק', בא לומר – שלא היה הדבר בירושלים, שהרי כל אותם התנאים הקדושים היו עוד בזמן שביהמ"ק קיים, [ר' יהושע היה מן המשוררים ור"ט עלה לדוכן כהן ור"ע חתנו של כלבא שבוע בימי עשרון] וזכו להקריב קרבן פסח, ולספר ביצי"מ בירושלים, ואז מתוך האהבה הגדולה של הסיפור היו קמים ממקומם – לראות את פני האדון ה' אלוקי ישראל, ולא הייתה קריאת הגבר מגעת עד שנתמלאה כל העזרה מישראל [משנה יומא בסוף פ"א] אבל נשתנו העתים, ואחר החורבן היו מסובין בבני ברק ובטלה ראית פנים בעזרה, והיו מספרים כל אותו הלילה, והאריכו ביציאת מצרים, שורש כל הגאולות ... ישבו רבותינו ובתוכם ר' עקיבא המציץ מן חרכי החורבן והגלות, 'ומשחק' בראותו אורות הגאולה המתנוצצים מתוך האפר [עיין שלהי מסכת מכות], והיו מספרים ביצי"מ – מלשון ספיר, הורידו עמוד ענן ואש 'ויאר את הלילה' וכל החושך התמוגג ... עד שהגיעו תלמידיהם ואמרו הגיע זמן ק"ש של שחרית .

משנה מסכת פסחים פרק י משנה ו (בגמרא קטז' ע"ב)

וחותם בגאולה רבי טרפון אומר אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים ולא היה חותם רבי עקיבא אומר כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתינו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים כו' עד ברוך אתה ה' גאל ישראל:

פירוש הרשב"ם

מתני' וחותם בגאולה פליגי בה רבי טרפון ורבי עקיבא בההיא ברכה דלרבי טרפון פותח בברוך ואינו חותם בברוך מידי דהוה אברכת פירות וברכת המצות דכולה הודאה היא ולר' עקיבא חותם בה נמי בברוך לפי שמוסיף בה דברי ריצוי ובקשה: [וכן הוא שם על הגמ' בתוד"ה וחותם]

חדושי הרשב"א מסכת ברכות דף יא עמוד א

. ..מה שנראה לי בפירוש ירושלמי זה ... ורבי יוסה התיב מסופא דברכת אשר גאלנו למה חותמת בברוך שהיה סבור שהפותחת בברוך אינה חותמת והחותמת אינה פותחת והיה יכול לתרץ שטופס ברכות כך הוא שמטבע ארוך פותחת וחותמת וכמו שתירץ לבסוף, אלא שתירץ לו תירוץ אחר לפי סברת המקשה, ואמר שברכת גאולה אינה ברכה אחת אלא שתיים הן מעורבות זו בזו אחת לברך על שעבר ואחת לבקשת רחמים לברך על העתיד, ובדאי יש בנוסח אותה ברכה הזכרת שעבר והבא, דאשר גאלנו הוא לשעבר וכן ה' אלהינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים ונאכל שם מן הפסחים הוא להבא

ספר אבודרהם סדר ההגדה ופירושה

ברוך אתה ה' גאל ישראל פירוש ממצרים. וא"ת הא קיימא לן שצריך לומר מעין החתימה סמוך לחתימה וכאן בחתימה היא מעין גאולת מצרים וסמוך לחתימה מעין גאולת שלעתידי. ויש לומר שכך רצה לומר ונודה לך שיר חדש על גאולתנו זו גאולה שלעתידי. ועל פדות נפשנו זו גאולת מצרים שנאמר (דברים כא, ח) כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' כי לימות המשיח מזכירין שתיהן כמו שאמרנו ימי חיך העולם הזה כל ימי חיך להביא לימות המשיח.

גמרא ברכות דף ס עמוד ב

חייב אדם לברך כו'. מאי חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה? ... אמר רבא: לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה. ... אמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר, וכן תנא משמיה דרבי עקיבא: לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד. כי הא, דרבי עקיבא דהוה קאזיל באורחא, מטא לההיא מתא, בעא אושפיזא לא יהבי ליה. אמר: כל דעביד רחמנא לטב. אזל ובת בדברא, והוה בהדיה תרנגולא וחמרא ושרגא. אתא זיקא כבייה לשרגא, אתא שונרא אכליה לתרנגולא, אתא אריה אכלא לחמרא. אמר: כל דעביד רחמנא לטב. ביה בליליא אתא גייסא, שבייה למתא. אמר להו: לאו אמרי לכו כל מה שעושה הקב"ה הכל לטובה

גמרא פסחים דף נ עמוד א

אמר רבי אחא בר חנינא: לא כעולם הזה העולם הבא; העולם הזה, על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב, ועל בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת. לעולם הבא - כולו הטוב והמטיב

עולת ראייה חלק ב - שיר השירים

. טהורי לב יראו את ר' עקיבא בגדלו, את ר' עקיבא המשחק כשרואה ששועל יוצא מבית קה"ק, מפני שלנפשו הענקית העתיד הרחוק ניצב כהווה.

אורות - ישראל ותחיתו - אות כח

הגאולה נמשכת היא והולכת. גאולת מצרים וגאולת העתיד השלמה היא פעולה אחת שאינה פוסקת, פעולת היד החזקה והזרוע הנטויה, אשר החלה במצרים והיא פועלת את פעולותיה בכל המסבות. משה ואליהו גואלים הם לגאולה אחת, המתחיל והגומר, הפותח והחותם הם יחד ממלאים את החטיבה. ורוח ישראל מקשיב הוא את קול התנועות של פעולות הגאולה, ההולכות מכל המסבות עד מלא צמיחת קרן הישועה במלואה וטובה.

הגדה של פסח 'לזמן הזה' - הרב דרוקמן זצ"ל, עמוד 150

כל הזכויות שמורות ©

דף מקורות

... מסתבר שזו כוונתו גם בברכת הגאולה: 'כן ה' יגיענו למועדים... שמחים בבנין עירך, אין צורך לראות בברכה זו רק בקשה ... אנא הושיענו בשנית, אלא תיאור עובדה: כשם שגאלתנו ממצרים כן אתה מושיע אותנו בשנית... ניתן לחדש שרבי עקיבא מתייחס לגאולת העבר ולגאולת העתיד כדבר אחד.

רש"י הקדמה שיר השירים

... ואומר אני שראה שלמה ברוח הקדש שעתידין ישראל לגלות גולה אחר גולה חורבן אחר חורבן ולהתאונן בגלות זה על כבודם הראשון ולזכור חבה ראשונה אשר היו סגולה לו מכל העמים לאמר אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה ויזכרו את חסדיו ואת מעלם אשר מעלו ואת הטובות אשר אמר לתת להם באחרית הימים ויסד ספר הזה ברוח הקדש בלשון אשה צרורה אלמנות חיות משתוקקת על בעלה מתרפקת על דודה מזכרת אהבת נעורים אליו ומודה על פשעה אף דודה צר לו בצרתה ומזכיר חסדי נעוריה ונוי יופיה וכשרון פעליה בהם נקשר עמה באהבה עזה להודיעם כי לא מלבו ענה ולא שילוחיה שילוחין כי עוד היא אשתו והוא אישה והוא עתיד לשוב אליה

ראשון לציון - לבעל האור החיים - שיר השירים

ונראה לפרש ... כי השיר הזה בנאו שהע"ה בראותו הזמן שישראל בגלות והמשילו הענין; למלך שגירש המלכה וחשבו השכנים לומר כי לא ישוב עוד לדעתה וריחקה מלבו ועמד בן א' שילדה המלכה למלך קודם גירושין והלך אצל האב והבין ממנו שעדיין לבו עם המלכה והלך אצל האם והבין שלבה שלם עם המלך עמד וחיבר שיר א' ממה שבלב המלך על המלכה וממה שבלב המלכה על המלך כאשר ידע ממה שבלבם זה על זה וזה על זה וז"א שיר השירים פירוש שיר העשוי מהשירים ב' שירים ...